

wilfs dooz tot aan de gozels / en de Carossen tot aan het midden / en men is verplight soo wel de gozdynen als de glafen aan alle kanten toe te doen / indien men niet alles wat men aan heeft bederben wil. De Inwoonders sijn doozgaans seer pragtigh in haar kleedinge / maar gansch niet in de huisen: dooz dien men wil / dat Philippus de Tweede sou verboden hebben / hooge en aansienlyke Paleisen te bouwen. Maar de ware reden is / dat den Koningh de eerste verdiepinge van alle huisen die men maakt toekomt / en dat hy deselve kan verhuren of verkopen / ten waar den epgenaar van het huis deselve den Koningh afkoopt / 't welk juist niet alle eben seer gelegen komt. Hier van daan is het / dat wanneer men een Paleis of huis siet / dat boven andere in kostelykheid van gebauwen uitsteekt / men doozgaans staat kan maken / dat het selve van de een of ander booznaam Heer / die ergens uit een Viceropschap / of aansienlyk Gouvernement is 't huis gekomen / gebout moet sijn. Onder dit getal van die booztreffelyke huisen magh men billijk rekenen / dat van den Hertogh van Ossuna / van den Admirant van Castillen / van de Gzavinne van Ggnate / van den Connestabel van Castillen / &c. Want die alle met namen te willen optellen / sou vergeefs gearbeid sijn. Dit slag van huisen heeft doozgaans seer schoone Tuinen / in dewelke men Gzorten en Fonteynen bind / die niet weinigh aan den luister van deselve toebzengen.

't Geen ik H. Ed. nu verder van het gebouw der huisen seggen sal / moet allen van die van satsoenlyke luiden verstaan worden / hebbende het met die van andre een gansch andere gelegenheid. Aan dit slag van huisen binnen Madzid sijn geen Poozten vooz Carossen / en daarse al sijn / heeft men geen boozplaats / andersins sijn de deuren groot genogh / en wat de huisen selfs belanght / deselve sijn dooz de bank redelyk groot / schoon en gemakkelijk / hoewelse van geen andere stoffe als van aarde en gebakkene steenen gemaakt sijn. In peder van foodanige huisen heeft men gemeenlyk tien of twaalf vertrekken gelijks de vloer / en daar sijn'er die'er twintigh / en meer hebben. Sy hebben haer somer en winter vertrekken / en dikmaals ook vooz den herst en lente: en vermits se ongemeen veel huysgenoten hebben / soo sijnse nog somtijds genootsaakt / deselve in de naburige huisen te plaatsen / die se dan ryzes ten voorschzeben einde huren. In Madzid is een groot getal van Carossen / maar geen andere als gzoote Herren en Titulados / mogen in de Stad met vier Mulesels vooz haer Caros rpen: tot soo verre / dat indien iemand die daar toe niet beboegd was / het selve doen wilde / men soude hem op de volle straat aanpakken / de Leidsen der Paarden / of Mulesels aan stukken snijden / en hem nog daar en boven een sware geldboete doen betalen. De Koningh alleen magh maar ses Mulesels vooz sijn Carossen hebben / en ook soo vele vooz de Carossen van sijn gebolgh. Ook en sijn deselve niet gelijk die van andere / maar men onderscheidse / dooz diense met een groen gewast spwaat sijn overdekt / en boven rond als onse gzoote Pragtwa-gens /

gens / uitgesonderd dat dit verwulff: l van geen dun en ligtagtig lathwerk gemaakt is / maar van swaar en lompen hout / dat nog seer slozdig gesneden is. Ook sijn'er poxteren aan die neerballen / en dit alles veroorzaakt datse seer mismaakt sijn; soo dat men reben heeft sich te verwonderen / dat sulck een magtig Koningh / van soo slozdig en ruytig dienen wil. Maar de Spanjaarden geben'er dit bescheit van / dat ten tijde van Keiser Karel de Vijfde dit slagh van Karossen is in gebruik geweest / en dat in nabolginge van soo een Doozuchtigh Opperboyst / alle de Koningen die zederd dien tijd tot de Regeeringe gekomen sijn / sich van geen andere hebben willen bedienen. En dese reden dunkte my wel gegronnd te sijn / ten deele om dat de Spanjaarden vast houdender aan haar gewoonten / als eenige natie van de wereld / sijn; ten deele om dat de gedagtenis van Keiser Karel de Vijfde in sulken hoogaghtinge by deselve is / datse ook selfs in Politique raadslagen niet licht lettweß sullen ondernemen / waar van se by hem geen voorbeeld vinden / veel minder dat se van het selve af souden wiken. En wat souden'er ook voor andere reden toe dienen / daar den Koning buiten dat de schoonste Karossen van de wereld heeft / die in Djanckrijk / Italien / en op andere plaatsen gemaakt sijn. De groote Heeren hebben'er mede seer heerlyke / dog op des Koninghs voorbeeld / laten sijn die geen viermaal in het jaar uitkomen. Alle de Karossen worden op een groote plaats gesield / daar afgeslooten hokken voor deselve sijn. Dus siet men'er somtijden twee honderd op een plaats / en diegelyke plaatsen sijn'er verscheiden in yeder gedeelte van de Stad. Seberd weinigh tijd is de gewoonte opgekomen / dat men sich van Paarden bediend / in plaats van Mulesels: Maar 't is een deernis te sien / so als die schoone beesten voor die verbaarilyke Carossen / die soo swaar als huisen sijn / vermooyd worden: ook sijn'er de straten soo onduygende / dat se de voeten bedooven hebben / eer twee jaren ten einde sijn. Maar niet scraper is'er te sien / als wanneer men se voor kleine en ligte Caleßen spand; men sou gedenken dat het Parten waren / soo snel loopense / en soo levendigh sijnse in al haar gebaarden. So dja als men uit de Stad komt / magh men ses Paarden voor sijn Karos setten; het welke niet minder van het getal der Muleselen moet verstaan worden. De tuigen der Paarden sijn seer net / en haar manen / die ander sijn op de aarde souden slegen / werden niet veelvertwige linten opgebonden; somtijds laten se over de halsen van deselve siber gaasdoek wapen / dat in verscheide plogen gebouwen is / en seer sierlyk staat. Wat de tuigen der Mulesels belaghd deselve bestaan uit platte en byrede riemen van leer / waar door by na geheel haar lichaam bedekt is. De leidsen sijn van sijde of touw / maar soo boven gemeen langh / dat'er meer dan drie ellen wyte tussen de eene en de andere Mulesel is: inboegen dat men sich verwonderen moet / dat al dien toefsel niet en breekt / of ten minsten in het war raakt; te meer om dat de Koetsier niet op den Zetel van de Caros / maar op een van de voorste Mulesen

sit / en seg van diergelijke te bestieren heeft / die dan noch veeltijds so
 snel loopen / dat men'er geen oogch op houden kan. Men seyt / dat
 dese gewoonte daar van daan gekomen is / dat de Koetsier van den
 Hertogh van Olivares / sijn meester ergens bzingende / een gewigtigh
 geheim gehoozd hadde / 't geen den Hertogh aan een van sijn vrienden
 verhaelde: dat den Koetsier het selve hebbende uitgebzagt / die saak
 een groot gerugt aan 't Hof van den Koning gemaakt hadde / dooz dien
 den Hertog desen sijnen Vriend van ontrouwwe beschuldigde / die in der
 daad onschuldig was: En dat men sekerd dien tijd die boozsorge gedzagen
 heeft / van den Koetsier niet op de Koets / maar op een van de eerste
 Mulleseis / naast aan deselve te doen rijden. Maar laat ons tot de
 Stad / en desselvs gebouwen wederkeeren: Van de Kerken beginnen-
 de / die alle seer schoon en sinnelijk sijn. De Dames van aansien ko-
 men daar selden in / dooz dien sy alle Kapellen aan haar huisen heb-
 ben: Noghtans sijn'er sekere dagen in 't jaar / waar inse niet nalaten
 daar te verschijnen. De Kerk van onse Liebe Vrouw van Atocha,
 dat is te seggen / van het Doornboschje, is seer schoon. Sy legt in den
 omkatingh van een seer groot Klooster / binnen het welke veel Monn-
 ken sijn / die hy na noyt uytgaan / sijnde dat een van de dingen dese
 moeten beloben / als sy daar in komen. Haar leven is seer strengh /
 en men komt uyt godbzugtighheyt tot haar Klooster / uit alle hoeken
 van Spanjen: ook laten'er de Koningen van Spanjen het Te Deum
 singen / wanneer sy eenigh gelukkigh succes gehad hebben. Daar
 is een Weeld van de Heilige Maaght / die het kindeken op haar arm
 heeft / het welke men seght mirakelen te doen; maar die ik verklare
 noit gesien te hebben. Sy is swart / en dikwils als een weduwe ge-
 kleed; maar wanneer het groote Heilige dagen sijn / soo pronken sy
 haar kostelyk op / en bedekkense soodantigh met Gesteenten / dat'er
 niets pragtiger kan gesien worden. Insonderheid heeft sy een Sonne
 om het hoofd / wiens stralen een wonderlijken glans uitschitteren.
 Geduygh dzaaght sy een groot Paternoster in de handen / of als die
 moe sijn / aan den gozdel. Haar Kapelle is ter zyden van den Ozel /
 in een plaets die van selve seer duister sou sijn / indien'er niet meer dan
 honderd groote goude en silbere Lampen waren / die altyd hangen en
 bzanden. De Koningh heeft daar binnen een Balcon / met een tralle
 daer booz. Men bediend sig in alle Kerken van seker ronde mat van die-
 sen gemaakt / die men onder sijn knien legt / en wanneer'er een per-
 soon van aansien / of wel een bzeemde Dame komt / soo legt den Sa-
 cristijn een groot tapijt booz haer / en daer hy een gebede tafeltse
 met kussens: somwylen doet hy de soodanige wel in kleine bergulde en
 beschilderde bertrekies gaan / die random met glasen beset sijn / daer men
 seer gemakkelijck is. Daer sijn geen Sondagen / op welke haer Nu-
 taer niet met meer dan honderd waskaersen verligt is / ook is het selve
 verclied met ongelooflyk veel silber werk / dat ook in alle Kerken van
 Madryd te sien is. Maar 't geen H. Ed. in de Kerken van Madryd
 seer:

feer ongemeen sad binden / is dit navolgende. Se maken afgeschet-
den hoeken van zooden in dese lye / die sp met allerhande bloemen ver-
tieren. Se bruykense met veel Fonteynen / van het welke het wa-
ter bald in bekkens / sommige van massif silber / andere van Porphyr
of Maermersteen. Rond daarom heen settense Oranje-boomen / van
een mans lengte / in schoone kisten: dooz welke boomen vogeltes blie-
gen die een sootz van musijk maken / 't welk niet onaangenaam is.
Sulks duurd by na / op een en deselbe wyse / het heele jaar dooz; en
men siet de Kerken noit sonder Oranje of Jassemijn-boomen / die daar
in een vyz aangenamer reuk veroorzaken / als die van den wierook.
In de Kapelle van onse liebe Vrouw van Almunaada, siet men een
Maaght / die men segt dat den Heiligen Jacobus van Jerusalem sou-
hebben mee gebzagt / en in sekeren Cooren binnen Madzid verboz-
gen. Wanneer nu de Mooren dese Stad belegerd hadden / soo von-
den sig de Inwoonders tot de uitterste hongersnood gebzagt / tot soo
verre datse beraadslaagden om sich ober te geben / als wanneer by toe-
bal dese Coorn groepden vol koozn gebonden wierd. De Inwoon-
ders dan ooydelende / dat dit niet anders als de uitwerkinge van een
mirakel sijn konde / schepten daar dooz een nieuwen moet / en verdedig-
den sich soo wel / dat de Mooren / dooz de langdurigheit van het be-
legh afschooft / genootsaakt wierden af te trekken. Daar na wierd
het Beeld van dese Maaght gebonden / en ter gedaghtenisse van dit
mirakel is dese geschiedenis op de muren van de Kapelle / die daar ober
gestigt wierd / geschilderd. Den Wutaar / het hekwerk om de selve /
en alle de Lampen / sijn van louter silber. Daar digte by is een Kerk /
in welke de Kapelle is van onse Liebe Vrouw de Soledad, daar in alle
avonden het Salve word gesongen / en dit is een plaats van groote
gobbzuchtigheit / te weten / vooz ware gobbzuchtige: Want veele ver-
schepden malkander daar tot wat anders: en effectivelijk worden'er inde
Kerken tot Madzid degrootste onbetamelijkhede gepleegd bande wereld.
Wat de Cavaliers / insonderheid die gene die van de Galanterie pro-
fessie maken / en tot een teeken van dien een rouband om den hoed dra-
gen belangd / deselbe als de Wisse geeindigd is / gaan rondom het wptwa-
ter bat staan; en alle de Dames begeben sig mede derwaarts. Chanz
bieden de Cavaliers haar het wptwater aan / en seggen haar te gelijck
alles wat na liefde smaakt; waar op sp dan in geen gezeke blijven /
van teffens goed en prompt bescheid te geben. Dit gingh ten laatsten
soo verre / dat de Nuncijs van den Paus genootsaakt wierd / op de boete
van verbanninge te verbieden / dat de mannen in 't toekomende geen
wptwater aan de Vrouwen mochten aanbieden; hebbende het verzoek
van sommige jaloerse mannen seer veel tot dit verbod geholpen.

Men moet bekennen dat dit verbod soo veel heeft uitgewerkt / dat
dese gewoonte van het Wptwater te presenteren is afgeschast; maar
dat en belet niet / waarom dit slag van volk sijn rol op een ander ma-
niere weet uit te speelen. Daar sijn Dames / die niet nalaten / onder pre-
text

Bysonder-
heden in
de Kerke
tot Ma-
drid.

Schande-
lyke min-
neryen ge-
pleegd on-
der pre-
text van
de rotie.

text van godzuchtigheid / in sekere Kerken te gaan / van dewelke sy al ober een jaer kennis hebben / datse die gene die haar beminnen / daer op den bestemden tijd ontmoeten sullen ; en niet tegenstaende sy dooz een groot getal oppassers verleid sijn / soo is nochtans het gedzangh in die plaatsen soo groot / dat sy / in wreevil van alle die Argus oogen / die haar beloeeren / sijn weten te versterken / en in een digt daar by gelegen huis te gaan / het welke sy aan een seker teeken kennen ; te meer om dat het selve eppes daar toe gehuuzd is / sonder in het geheele jaer ergens anders toegeschikt te sijn / als om'er sijn in desen tyd van te dienen. Haar saken dus beschikt hebbende / keerense weder in deselbe Kerke / daar sy haar Vrouwvolk besig vinden met haar te soeken / die dan nogh bzaef van haar worden doozgestreken / datse soo weinig sozge gedzagen hebben van haar te volgen : Inboegen dat de man / die sijn waarde egtgenoot een geheel jaer op het allersozgvuldigste bewaerd heeft / deselbe eenslaags quid raakt / ter tyd en plaatse daar hy'er de minste gedagten niet na heeft / of immerz niet na behoozde te hebben.

De Kapelle van S. Ildorus obertrefte alle de andere in rijkelijckheid : sijnde dit de bysondere Patroon of Beschermmer van dese Stad / hoewel sy in sijn leven maar een arm Landbouwer was. De Muren van sijn Kapelle sijn alle met Marmer van verscheiden verwen bekleed / en in deselbe sijn Pylaren van de eigenste stoffe / als ook beelden van sommige Heilige. Het graf van desen Heiligige staat in het midden / en hier Porphyre steene Pylaren onderschzagen een kroon / die boven het graf komt / en mede van Marmeris gemaakt / bestaande uit bloemen / alle met haar natuurlyke verwen. Niets is schoonder bewerkt dan dat / en men kan met waarheid daar van seggen / dat de konst de natuur daar in te boven gaat. De Beelden vande twaelf Apostelen vertieren het gewelf van dese Kapelle.

In de Kerk van S. Sebastiaan is een kostelyke Draagstoel / die de Koninginne Moeder heeft laten maken / om het Heilige Sacrament tot de sieken te bzingen / wanneer het quaad weer is. Deselbe is van Carmosijn Pulp / met goud gebozduurd / en met Spaansleer overtrokken. Alle de spijlers die daar aan sijn / sijn van louter sijn goud. Den ommegangh daar van is van gzoote glazen / en boven uit het detsel komt een kleine kloktoren / in welke veele goude klokjes hangen. Se word van vier Priesters gedzagen / als pemand van aansien siek is / en versoekt het hoogwaardige te ontfangen. Dese Setel word dan van alle de Heeren van het Hof gevolghd. Meer dan duisend sakkels woerden daarom heen gedzagen / ook gaan daar beneben vrel Speeluiden en Musikanten. Op alle de gzoote plaatsen daar sy passeren moeten / houden de dzagers stil / en het volk dat geknield legd / ontfanght ondertussen den segen / onder het singen der Musikanten / en het spelen op de Harp en Guitarre. Men volbzenght dese plegtelijckheid gemeenelyk 's avonds / varende het selve te gzooter ontfagh en eerbiedigheit.

En of de Kerken tot Madzid niet groot genoegh / nogh het getal van defelve niet meenighvuldigh genoegh waten / soo bind men'er nog een foort van Straatpredikers, die op alle hoeken der ftraten Sermoe-
nen doen / daar die van den berugten Boorz Cornelis maar Coppe by fijn. De boornaamfte fchoopders van defe Predikers/fijn de Kreupelen en Blinden / die daar defelve Per fonagie fpeelen / als de Liedjes-fan-
gers tot Parps / op de Pontneuf / of Nieuwe Brugge. Jeder van defelve heeft een hond tot een Leidfman / die haar den wegh getrou-
welijk wijft / terwylhen fp Romanca's en Cacara fingen : fynde oude gr-
fchiedeniffen / en hebendaagse voozvallen / die het volk gaarne hoorz.
Sp hebben een kleine Trommel en een fluit / waar op fp fpeelen / ook fingen fp dikwils het bekende Liedje van Koningh Francifcus de Eer-
fte / aldus beginnende :

Straatpre-
dikers tot
Madrid.

Qand le Roy partit de la France,
A la malheur il'en partit.

H Ed. kan bezijpen / dat dit in feer quaad Fransch moet gefongen worden / om dat de gene die het doen Canalle is / dat niet een woozrd van die taal verftaat / en van de fake zelfs niet anders als confufelyk weet / dat den voorzchreven Koningh op fcheten tijdz door de Spaan-
fe gebangen wierd ; 't welk een faak fynde / die soo merkelyk tot glorie van de Spaanfe natie ftrekt / soo willenfe de gedagtenis daar van op die maniere vereeuwigen.

H Ed. fal niet qualijk nemen / dat ik hem ter occasie van de geban-
geniffe van Francifcus de Eerfte zegge / dat de plaats / waar in die Koningh gebangen fat / een der fchoonfte geboutwen van Madzid is. De Vensters daar van fyn soo breed / als die van andere huifen. Door defelve fyn wel ijfere tralen / maar verguld en soo wyt van malkan-
der / dat het niet te bezijpen is / dat die daar gefield fouden fyn / om het blugten te beletten. Selfs moet men figh verwonderen over die uiterte fchoonheid van een d'ingh / dat in figh zelfs soo hatelyk moeft fijn. Het fchynd dat men het Franfe fpreekwoozrd heeft willen doen liegen / het welke feght : Dat'er geen gevangenif fchoon, en geen be-
minde leelyk is. Aan de folder van de kamer in welke die Majefteyt bewaard wierd / ftaat ter eeuwiget gedagtenis een vergulde Lelie.

Gevange-
nis van
Francifcus
de Eerfte.

Van het Gebangen-huis des Franschen Koninghs / gaan wy ober tot het Paleis der Koningen van Spanjen : leggende die beyde genoeg-
faam in 't geficht van malkauder. Dit Paleis is op een hooghte ge-
boutw / die ongeboelyk afdaeld / rot op den oever van de Riviere Man-
canarez. Het geficht daar van ftrekt figh uit ober het geheele Land / het welke daar feer vermakelyk is. Men gaat na het felve door de Calle Major, dat is te feggen / de gzoote Straat / die defe naam van wegens fyn ongemeene langte en bzeette / niet sonder reden is toege-
leggt. Van hoedanigen ftaat en gelegenheid iemand ook magh wefen /
foo

Koningly-
Paleis tot
Madrid.

soo magh dogh niemand met een Carosse op de voozplaats van het selve komen: wordende alle de Carossen onder het bewelste van de grootte Poozt opgehouden. Moghtans komen'er de Carossen wel / want'er vzeughdeuren worden aangestookten / of Paarde loopen dooz vermomde personen gehouden. De geseide Poozplaats is seer groot / maar het getal der Hellebardiers / die de Poozt / of den ingangh tot het selve bewacen / seer klein. Vraagt iemand / waarom soo een magtigh Koningh / als die van Spanjen / soo kleinen getal van Cravanten heeft / om den ingangh tot sijn Paleis te bewaren. De Spanjaerden syn gereed hem te antwoozden: Dat sy alle in 't gemeen / en elk in 't bysonder / Cravanten van haer Koningh syn / en of dit niet genoegh was om sich daar op te verlaten / en gerust te stellen. Sy heeft / seggende vervolgens / sijn Croon te wel gebestigd in de herten van sijn onderdanen / om iets van haer te vzesen / of deselve te wantrouwen. En om de waarheid te seggen / men moet haer dat getuigenis geven / datse seer berknogd aan de belangens van haer Koningh sijn / en soo getrouw en eerbiedigh vooz den selven / als een natie in de geheele wereld.

Het voozschreven Paleis nu leght aan het einde van de Stad / ten Zuiden / en is van seer witte steenen geboutwt / twee Pabillioenen van gebakken steen besluiten beide de einden van de voozgevel / maar de rest is onregelmatig. Achter het Paleis sijn twee vierkante plaatsen / aan alle kanten betimmerd. De eerste is verciert met twee hooge wandelwegen / die daar rondom gaan / en op verheven boogen rusten. Dese wandelwegen sijn aan de syden beset met Marmete leunens / en op die leunen staan beelden ter halver lijf / van die selve stofse. 't Is aanmerkelyk / dat de Beelden der vrouwen op het aangesigt / en de schouderen met rood waren bestreken; misschien dat den konstenaar dit gedaan heeft / om de mode der Spaanse Mevrouwen daar dooz uit te beelden / die gewoon sijn sich met dese verwe tot overdadigheid toe te blanketten. Binnewaarts gaat men dooz schoone poztalen / die na een trap leiden / die uitnemende breed is.

Binnen gekomen sijnde / vind men verscheide vertrekken die verguld sijn / en met uinemende Schilderpen / verwonderlyke Capijten / seldsame Beelden / pragtige Meubelen / en sonder meer daar by te voegen / met alles wat tot een Koninglyk Paleis behoort / sijn opgeschikt. Daar binnen eventwel sijn veel donkere kamers / en selfs soodanige die haer licht niet anders als dooz de deur ontfangen: en die gene die vensters hebben / sijn somtyds niet veel meer verligt als dese / en dat om dat deselve soo klein sijn. De Spanjaerden geben'er vooz redenen van / dat de hitte daar seer groot sijnde / sy soo veel als mogelijk is moeten vermijden / eenige openinge vooz de Son te laten. Hier by komt / dat het glas in Spanjen seer duur en dun gesaaid is; mvogen dat ten opzigt van andre huizen / doozgaans veel kamers in deselve gebonden worden / die sonder glazen sijn; en als men tot Madryd een

een huis wil beschrijven daar niets aan ontzucht / soo sefd men dat het selve op alle plaatsen glazen heeft. Echter kan dit gebrek van glazen van buiten soo niet gezien worden / ter oorzak van de dichte tralien die deselve hebben. Het Paleis is ook vercierd met veel vergulde Balcons / die'er een seer schoon gesicht aan geven. Alle de Raadsvergaderingen worden in het selve gehouden / en als den Koning in deselve wil verschynen / soo begeeft hy sich derwaarts / dooz Galleryen en Gangen / sonder van iemand gezien te worden.

De Tuinen die by dit Koninghlyke Paleis sijn / beantwoorden des selfs verdere praght niet; sijnde na proportie niet groot genoegh / en wordende ook niet wel genoegh onderhouden. Den grond soo als ik geseght hebbe / strekt sich uit tot aan den oever van de Mancanarez. Alles is met muren besloten / en het frappe dat die Tuinen hebben / sijnse meer schuldig aan de Natuur / als aen de konst.

Maar het uilmuntendste in dese Stad is de groote Markt / of la Praça Mayer, geheel omringeld met voortreffelyke Palleisen / die alle op eenerley wyse geboutot sijn / hebbende byf Verdiepingen / booz ieder van dewelke een rye Balcons is / in welke men dooz deuren / die met glazen beset sijn / gaan kan. Dit is de plaats in welke die verbasende Sieren geveghen gehouden worden / waar in den Koningh / en den ganschen Adel in de grootste plegtelykheid verschijnd / en die soo wel van wegen sijn praght en heerlijkheid / als van wegen sijn uitnemende groote / waazlyk het schoonste voorwerp van die Stad maakt / die andersins by uitnemendheid de Koninglyke genaamt word.

Plaza Mayor.

Behalven dit Paleis binnen Madryd / heeft den Koningh nog een ander effen buiten het selve / Buen-Retiro genaemt. De Grave-Hertog van Olivarez / had daar eerst een huis doen maken / La Galinera, of het Hoender-huis genaemt / en dat van wegen de seldsame Hoenderen / die hy daer bewaarde: En dooz dien hy deselve dikwils ging sien / soo wierd hy dooz de goede stand plaets van het huis bewogen / daer een aansienlyk gebouw te sichten. Vier groote Wooningen / beslooten dooz soo veel Pavillloenen / maken van het selve een volkomen vierkant. In 't midden van het selve is een perk met bloemen verbuld / hebbende in het middelpunt een Fontein / die dooz een Weeld veel waters uitwerpt / en wanneer men wil / de Bloemen / en ook de Dwerggangen / bevoigt / dooz welke men van het eene gedeelte van het huis in het ander gaat.

Buen Retiro.

Dit gebouw heeft in 't algemeen het gebrek van al te laegh / en niet verheven genoegh te sijn; maar de vertrekken daar van sijn seer groot / heerlijk / en met uitnemend schilderwerk vercierd. Alles blinkt'er van goud en lebendige couleuren / met welke de solderingen en vertwelfels sijn opgezponkt. De Saal tot de Comedien geschikt / is van een seer schoon ontwerp / geheel met snijwerk en verguldsel opgeschikt. In ieder Loge van de selve konnen vyftien menschen sijn / sonder malhanden in 't minste te vervelen. Alle sijnse met tralien boozsien / en dat in het welke sich den Koningh begeeft / is seer sterk verguld. Daar

130 Nieuwe Historische Reisbeschrijvinge van
daar en is nogh Coneel / nog Amphitheater / en in de gemeene klijf-
plaetsen kan men op banken sitten.

Op de kant van den verheben ommegangh van dit Paleis / siet men
de statue van Philippus de Tweede / te paard van Metael gegooten /
sijnde een stukwerks van een seer grooten prijs; en de Lieshebbers ma-
ken in 't bysonder haar werk / van het paerd af te teekenen. Het Park
daer by dit Paleis is / heeft meer dan een groote mijl in den omtrek.
Men vind' er veel Pavillioenen in / die van malkanderen sijn afge-
scheiden / en in welke huisvestinge is in overbloed. 't En is niet sonder
groote onkosten geschied / dat men stroomen van levendig water in een
graght heeft doen komen / of wel in een vierkante vyber / in welke den
Koning kleine vergulde en beschilderde scheepjes heeft.

Den Koningh begeeft sich derwaerts / gedurende de grootste hette
van de somer / om dat de Fonteynen / de Boomen / en de Wellanden / de
plaats veel koelder en aengenermer maken / als andere. Ook sijn daer
Gzotten / Waterballen / Vybers / Bedekte wegen / en op sommige
plaetsen iets dat soo veldagtigh is / en de eenvoudigheit van het boe-
ren leven soo wel vertoond / dat het selve een seer groot behagen doet
scheppen.

Casa del
Campo.

Het Huis hier by gelegen / het geen sy in haar tael Casa del Campo,
dat is / het Veldhuis noemen / verstrekt booz de Renbaan / en booz
de plaets in welke de paerden geoeffend worden. Het selve is niet groot /
maar heeft een seer aengename standplaats / als leggende op den oever
van de Mancañarez. De Women sijn daer seer hoogh / en verschaf-
fen in alle tijden van het jaer een aengename schaduwte. Het heeft op
verscheide plaetsen water / en onder andere is 'er een seer aanmerkely-
ke Vyber / die omringht is met Eiken boomen van een ongemeene
hooghte. In den Tuin is het Beeld van Philippus de Vierde. Ook
sijn hier Leeuwen / Beeren / Tijgers / en andere wilde dieren / die
lange in Spanjen leven / dooz dien het Climaat daar niet veel verschild
van het gene waar uit sy komen. Veel menschen gaan sig daar van
haar swaarmoedige gedaghten diverteren / en de Dames verkiefen ge-
meentlyk dese plaats / om' er te gaen wandelen / dooz dien daar minder
menschen komen als op een ander.

Mancaña-
rez.

De Riviere de Mancañarez, waar van wy nu verscheidemalen ge-
sproken hebben / en die langs alle dese plaetsen heenen loopt / is som-
tijds nog Riviere nog Beek / sijnde op andere tijden soo groot en mag-
tigh / dat sy alles warse ontmoet / mede sleept. Gedurende de somer
rijd men langhs desselvs oever in Carossen. In dat saisoen is het wa-
ter daar in deselve soo laag / dat men nauwlijks de voeten daar in was-
schen kan / en in de winter overstroomd het de omleggende Lande-
ryen: het welke hier uit ontstaat / dat de sneeuw / die het omleggen-
de gebergte bedekt / komende te smelten / het water in groote meenig-
te na de Mancañarez doet afballen. Philippus de Tweede dede een
Brugge over dese Riviere maken / die de Brugge van Segobia ge-
naamt

naamt word. Deselve is seer pzagtigh / en ten minsten soo schoon als de Nieuwe Brugge / die tot Parys ober de Seine leid. Wanneer de bzeemdelingen deselve by somertijden sien / bersten sy uit van lacchen / niet komende begripen / dat men sodanigh een Brugge heeft gemaakt / ter plaats daer geen water is : 't welk eenen seer aardigh dede seggen / dat men de Brugge behoorde te verkoopen , om'er water voor in plaats te hebben.

Het Huis la Florida is seer vermakelijc ; en de Tuinen die daar sijn geben een volkomen genoegen. Men siet'er Italiaanse Beelden van de beste Meesters / ten seer grooten getale. De wateren maken daar een seer aangenaam geruisch ; het welke geboegd by den reuk der bloemen / de menschen als verrukt / sijnde de seldsaamste en meest riekenste daar van / met groote sorge hier ter plaats by een gebjagt.

La Florida

Van daar daald men af na het Prado Nuevo , daar schoone springende Fonteynen sijn / beneffens uitnemende hooge bomen. Dese wandeling / hoetwelse soo effen niet en is als wel behoorde / valt daarom niet te min aangenaam / sijnde den afstred soo gemakkeelijc / dat men de oneffenheid van de plaats nauwelijc gewaar word.

Prado Nuevo.

Oben dit alles heeft men noch tot Madrid la Carzucla , in welke niet dan Land vermakelijchheden sijn / neffens eenige koele Salen / waar in den Koningh gaat / en sich / na dat gesaecht heeft / wat uitrust.

La Carzucla.

't Was noodzakelijc / dat ik H. Ed. by dese gelegenheid sepde / dat hier een vaste gewoonte is / dat men op den eersten Mey buiten de Poort van Toledo gaet wandelen. Dit noemd men el Sorillo , en niemand onthoud sich van daar te gaan. De Vrouwen van het voozraamste aansien gaan daar niet uit wandelen / als gedurende het eerste jaer van haer trouwen / dat is / datse in de publyke wandelplaatsen niet verschijnen / en wanneer het selve in dese gelegenheid geschied / soo is het in de tegenwoordigheit / en het bywesen van haar mannen. De vrouwe rijdt voozwaarts in de Carosse / en de man agterwaarts. De Gozdzijnen van deselve sijn geheel open / en de Dame is op haar beste opgeschikt : maar de eene en de andere sitten soo steil oercedinde als wasschaarsen / malkander gedurigh beschouwende / sonder in een geheel uur eenigh woord te spreken.

El Sorillo.

Daar sijn sekere dagen tot die wandeling geschikt / in welke alle de Inwoonders van Madrid sich daar vertoonen / dogh den Koningh verschijnd'er selden. Maar sijn Majesteit uitgesonderd / en eenige weinige die hem oppassen / so verschijnd'er al de wereld. Het meeste dat hier verbeeld sijn de lange strengen der Paarden en Mulesels / die soo veel wegs bestaan / en soo hangen en svingeren / dat'er de beesten gedurigh in verwarren. Daar sijn verscheide Dames / die sich niet van den eersten rang behindende / in dese wandeling met gesloten gozdzijnen rijden / en niet dan dooz kleine glazen sien / die in de behangselen der Carossen sijn vast gemaakt. Des' avond komen'er ook groote Dames / maar in

cog.

cognito, als niet willende bekend sijn. De dese maken'er selfs een vermaak van / dat sy te voet dooz het Prado gaan / wanneer het duister getwozden is. Sy setten witte Mantilles op haar hoofd / sijnde een seker slag van kappen / van wolle gemaakt / met welke sy sich bedekken: Ook bozduren sy die met swarte syde. Wel is waar / dat dit soort van kappen doozgaans van niemand anders gebuikt word / als van Drouwen van weinig aansien / en van die op goed geluk uitgaan: Egter nemen'er de Dames van het Hof somtijds haar vermaak in / van die op te setten / gelijk reeds gesegt hebbe. De Caballers gaan dan mede uit de Carossen / en seggen aan de Dames een deel galanteries / en wat dubbelsinnige wozden; die altoos wel ter snee beantwozd worden. Somtijds verboegense sich by de Carossen / daar de Dames in sitten / leunen op de postieren van deselve / terwijl sy bloemen en andere welriekende Wateren daar in werpen: Ook komen sy selve wel gansch daar binnen / wanneer haar sulks wozd toegestaan.

Wat nu belanghd de wandeling van den eersten Mey / soo geeft het een seer groot vermaak / het gemeene volk en de burgers te sien sitten / in het opschietende koozen / op den oever van de Mancanarez / eenige in den sonneschijn / en andere onder de schaduw der bomen; alle met haar Drouwen / kinderen / Dienden / of Meestereffen. Sommige eeten een Salade van look en ajurn / andere hebben een Hoen / en andere nogh wat anders: maar alle dzinkense water als Endbogels / en speelen op de Guitarre / of Harpe. De Koningh selfs / neemt somtijds het vermaak van derwaarts te gaan / om dese vermepinge te beschoutwen.

Pardo.

Twee mijlen van Madrid leid het Koningshlyke Slot / of Lusthuis / Pardo genaamt / in een ruim en open veld / omringd met een vermakelyke Biergaarden / in welke allerhande wild te binden is. Het gebouw is rebelyk fraep / bestaande uit vier groote en vierkante timmeragien / welke aan malkander geheght sijn dooz groote wandelaryen / die op pylaren staan. Op de Poozt staat een fraep uurwerk / 't welk onder het slaan een schoone klank geeft. De Poozt selve is met goud verciert / en pzonkt met dese wozden:

CAROLUS V. ROM. IMP. HISP. REX. 1547.

KAREL DE VYFDE, ROOMS KEISER, EN KONING
VAN SPANIEN.

Dooz aan staat een schilderpe van een Heus / en een man soo groot als een Heus / hoewel hy maar negentien jaren oud was. By den selven stond in tegendeel een Meysje van twaalf jaren / 't welk nauwlyks soo groot als een kind van drie jaren was. Onder een gang staat een jagt / die Keiser Karel de Vyfde met den Keurboyst van Saxon heeft

heeft gehouden / op twee Tafereelen gefchilderd; beneden het felve fiet men een konflich fluk van de winter / in welke hooghft gemelte Karel jaagde / alwaar het soo koud was / dat de honden figh aan het vuur verwarmden. In de Gallerpen hangen deftige konf-flukken / die uit Luxemburg fijn gebragt / en den Graaf Pieter Ernst van Mansfeld hebben toebehoord. Van daar gaat men in de Kapelle / waar in het dak fchoon / wit / en verguld is; van hier in de Saal / die mede foodanigen dak heeft / en waar in uitstekende fchoone afbeeldingen te fien fijn / onder andere de gevangeniffe van Francifcus de Cerfte / Koningh van Bzankryk; het beleg van S. Quintijn / de veroveringe van de Stad Gzanade; de vier Hoofdstomen van Spanjen; de verwoeflinge van het felve Spanjen; de verfchyninge van S. Jacob booz den Koningh Odonius / dien hy aanmoedigde / om de Mooren onbefchroomd het hoofd te bieden. Uit dese gaat men dooz een nauwe / lage / en vergulde gangh in de Audientie-kamer / in welke het oordeel van Salomon / en andere frapc flukken ftaan. Naast dese is de Antichambze / welkers bobendek ook verguld is / en waar in allerhande fchoone verbeeldingen fijn / onder anderen eene 't welk feer aardigh is / te weten hoe men iemand van de Holtwozm fnyd; het Banket der Goden / den gulden Efel van Apulejus; een flapend Vrouwten beeld / waar op Cupido een pijl fchiet / booz het welke veertien duifend kroonen fouden gebooden fijn. Hi t aan volgd de Saal / genaamt la Sala del Emperador, of el Aposiento de Cubrir, waar in het eeten gedragen word. Hier fiet men de Zeeflagh booz Lepanto / beneffens de Slagh van Pavia / waar boven dese Verfien ftaan:

ANNO 1525.

Dum Papiam cingit numerofo milite Gallus,
 Et timet inviſi Caſaris arma parum,
 Vincitur, & captus, poſt funera multa fuorum,
 Imperio paret, Carole Quinte, tuo.

Dat is:

Terwijl de Fransman had Pavien ingefloten,
 En nergens voor en vrees, ſoo krijght hy brave ſtoten,
 Door Karels force vuift, en raakt ſelfs in de knip;
 Wat raad? de kans verkeerd, en hangt maar van een ſtip.

By de deur ſie Keiſer Karel op een Paard / 't welk hy bereed / wanneer hy den Keurvorſt van Saren gevangen nam. In een booz Salet fiet men de Slagh by Mulbergh / met den Keurvorſt van Saren / en in de Saal / die van Don Jan van Oſtenryk / als mede de Belegeringe van Maſtrigt / en andere plaatſen. Niets is'er dat meer be-

134 Nieuwe Historische Reisbeschrijvinge van
beeld / als de importuniteyt der oppassers / die u dese dingen sien
laten / en alles nemen watse krijgen kunnen.

Aranjues. Onder de Lusthuysen des Koninghs van Spanjen / diend dat van
Aranjues niet vergeten / synde inderdaad een van de aangenaamste
plaatzen / die'er te bedenken sijn. Het leid tussen twee van de schoon-
ste Rivieren van Spanjen / de Tagus / en de Tamara / die by na het
selve als een Epland ombangen / en veel tot desselvs vermaak en schoon-
heid contribuieren : wozynde het water van deselve niet alleen geleid
langhs die betoverende Wandelwegen / die met de heerlijkste Elm en
Lindeboomen van de wereld beplant sijn ; maar ook alles wat de na-
tuur in die verrukkende Hoben vooztbrzengd / daar dooz bevoogtgd / en
wat'er dooz de konst van Gzotten / Waterballen / en diergelyke ge-
maakt is / betwogen. Men passeere de voozschreben Rivieren ober
twee Bruggen. Ober de eerste is een lange en wyde Laan of Straat /
die aan alle kanten op het heerlijkste met Lindeboomen beplant is / die
soo hoogh / soo dicht / en schoon sijn / dat men twee uren gaans in
een volkomen schaduwe / en als onder een dak / wandelen / te paard
ryen / en met vier Karossen neffens malkanderen varen kan. Behal-
ven dese Laan sijn'er verscheyde andere vermakelijke wandelingen en
toegangen / die soo langh sijn / dat als men in het midden van deselve
staat / men geen van beide einden met het gesicht kan bereiken. Daar
sijn drie Lusthoben / waar van de middelste by het Slot de schoonste is.
Dooz aan by den ingangh is een huys dat alleen staat / waar aan dese
woozden te lesen sijn :

BENEDICITE FONTES DOMINO.

GY FONTEINEN LOOFT, OF ZEGENT DEN HEERE.

Het welke sonder twijffel sijn opsigt heeft op den ongemeenen oberbloed
van heerlyke Fonteynen / die hier gebonden wozyden : tot so verre dat men
nauwelijks een Wandeling / een Bloemperk / een Walleit / of een Ca-
binet ontmoet / of men sic'er een stuk bys of ses / elk om het schoon-
ste. Van hier gaat men ober een Brugge daar sich de eerste Water-
konst vertoond / waar dooz men wakker bedoutwt kan wozyden. Van
dese is een ander / alwaar vier Nepsjes van 't water wozyden omge-
dzeben / en daar by een naekt Metalen Beeld staat / als een Priapus,
't welk uit alle sijn leden water geeft : daar aan is een kleine Gzotte /
onder welke twee Ozaken leggen / en waer boven een deel Ogelen
sijn / die als het watee springht beginnen te singen : en als dan hooyd
men ook het geluid van Ogelen / Trompetten / en Tromhoornen.
Op de andere syde van de Gzotte staen vier suksjes / met Satyri en
Boschgoden / en daar boven het jaertgetal van 1607. en het Beeld van
Philippus de Verde. Ook sijn daar schoone Cypressen / en wette Kooz-
fen / die soo dikwils als het noodigh is dooz de water-werken bespzoed
woz :

wozden. Nogh sijn 'er op twee plaatsen seer schoone Fonteynen uit en-
 kel Marmer / en vier Lindeboomen / waar uit het water springht.
 Hier aan volghet een Laan van Cypresboomen / met een ruimen Hof/
 waar in nogh andere Water-konsten sijn van ijserbertwigh Marmer :
 en om hoogh staat een Vrouwen Beeld / waar uit het water springht
 aan alle kanten. Naast dese komt weer een andere Laan / daar ten
 principale niet anders als Tuinwerk en Plantagien beoogd word. In
 deselve staat een Bjon / boven op deselve een swart Beeld / en bene-
 den vier witte kinderen / die alle water spuiten. Daar aan is nogh
 een andere Gallerij van Plantwerk / in welke een schoone Cypres-
 boom is / dooz een Fransman aengelegd / in welke het Beeld van een
 Maaght staat / en den Boom sich soodaniger wijze verspreid / dat hy
 als een geheel lichaam uitbeeld. De buitenste Hof is van Kruid en
 Bloemwerk / met allerhande Gebierten / Schepen / Wagens / Schan-
 sen / Mannen / en andere dingen opgepronkt. En indien ik H Ed:
 een volkomen verflagh sou doen van alle de konstige Waterwerken /
 soo soude ik nog de Fonteynen van Diana / van Ganimebes / van de
 Harpien / van den God der liefde / &c. in 't bysonder moeten beschry-
 ven: Als mede den Bergh van Parnassus / die sich verheft uit het
 midden van een poel / en waar op Apollo / beneffens de Musen / het
 Paard Pegasus / en een Waterbal te sien is / verbeeldende de Sibiere
 Helicon. Maar ik wil dese en diergelyke / lieber met stilswijgen voor
 by gaan / als dooz een onvolmaakte beschrybinge deselve in haar lui-
 stier te hoort doen: Genoegh is het dat ik segge / datse van een volmach-
 te konst en schoonheid sijn / en dat soo wel de natuur / als de konst sijn
 best heeft gedaan / van sich om strjyd te doen verwonderen. Maar 't
 is niet te bezrijven / dat men in soo heerlijken plaats soo slegte Huis
 gebouwt heeft / 't welk met het gene wy u dus verre gesegt hebben /
 niet de minste obereenkomstige herft. Seifs wanneer den Koning der-
 waarts gaet / om sich te verlustigen / soo sijn die gene die hem gelei-
 den / of om sekere reden volgen / soo slegt gelogeert / dat den groot-
 sten hoop daer maer als ter loops sijn Hof komt maken / of verder na
 Toledo te gaen: sijnde hier omtrent niet anders als twee slegte Her-
 bergen / en eenige weinige huysen van particulieren: Invoegen dat alle
 heerlykheid van Uranjuez booznamentlyk in desselfs Hoven / Wande-
 larpen / en Waterkonst gelegen is.

Maar het grootste en booznaemste onder de Geboutwen der Konin-
 gen van Spanjen is het Escuriaal, anderzins genaamt S. Laurentius in
 Escuriali. Philippus de Tweede was 'er de Stichter van / en de Span-
 jaarden hebben 'er soo groote gedaghten van / datse het by den Tempel
 van Salomon / en by de wonder geboutwen der Ouden vergelyken.
 En waarlyk men moet bekennen dat 'er iets grootz en heerlyks in
 het selve is ; hoewel ik oordeele dat dit nabolgende wat al te breefspra-
 kigh is opgesteld.

Escuriaal.

Omnis Structuræ cedat Structura Philippi.

Hoe schoon dat elk Gebouw ter wereld is of was;
Geen dat'er by dit stuk van Philip komt te pas.

De occasie tot dit Gebouw wierd gegeven in den jare 1557. Want Philippus de Tweede S. Quintin in Frankrijk hebbende belegerd / en geen kans siende het selve te vermeersteren / sonder de Kerk van den Heiligen Laurentius te ruineren / gelijk met toestemminge van syn Dieghvader ook geschiede: soo dede hy een belofte / van een ander ter eeren van den selven Laurentius te sullen bouwen; van welke hy sich ter goedertroutwe gekweeten heeft. Andere seggen / dat hy dese belofte in de Bataille van S. Quintin sou gedaan hebben / en dat dit aen den Hertogh van Bragance occasie sou hebben gegeven / van te seggen / na dat hy dit vermaard gebouw had wesen besichtigen: Dat die gene die sulck een groote belofte gedaan had, ook wel een groote vreesse gehad moest hebben. Men seght / dat dit gebouw / behalven het Pantheon, 't welk Philippus de Vierde daar by heeft laten maken / ses milloenen dukaten / en een milloen guidens gekost heeft / dat'er elf duisend Vensters / en veertien duisend Peuren in syn / waar van de Sleutels alleen over de seven honderd ponden wegen. Noghtans besit'er de Koningh van Spanjen maar het kleinste gedeelte van / waar in hy sich ter nauwer nood kan behelpen / sijnde het oberige ter dispositie der Relligieusen gelaten / die het selve by na ten eenemaal beheeren.

Het leid in Nieuw Castillen / seven mijlen van Madryd / in een geberghte / waar in een ongelooflijke meenichte van een seer goede grysachtige steen vald: Sijnde dit ook de reden / waar om Philippus de Tweede het daar ter plaatse gesteld heeft. Ook maakt deselve steen het boozschyven gebouw te aanmerkelyker / om datse alle de ongemakken van de Lucht soo wel wederstaet / en noit huil of bemozst woerd; maar soo wel ten opsight van syn selfstandigheit / als van syn luister / deselve blyft. Het heeft syn naam ontfangen van een Doorp / dicht daar by gelegen. Philippus de Tweede heeft'er twee en twintig jaren oberlaten bouwen / en'er dertien jaren het gebruik van gehad / sijnde ook in het selve oberleden. Het Doorp daar wy soo eben van gespooken hebben / lept wat lager als het Klooster / en sijn daer in maar weinigh huisen. Het is'er by na geduerigh koud / en het Klooster / 't welk in een woeste en onbzugtbare plaats / aan 't hangen van eenige Rotfen leid / is geheel omringd met Bergen. Maar de Tuinen / en de Warande daar by / sijn wonder groot: Ook vind men'er Bosschen / en Blakens / die van wild gedierte / en gebogelte kieren.

Van de groote van het Escuriaal kan men gemakkelijck oordeelen /
wan

wanneer men bedenkt / dat daar binnen seventien Kloosters / twee en twintigh Opene plaatsen / soo veel duysend Vensters en Deuren / meer dan agt honderd Colommen / en een by na oneindig getal van Kamers en Salen sijn.

Weinig tijds na het overlijden van Philippus de Tweede / wierd de Monniken van het Escuriaal seker stuk Lands / Campillo genaamt / afgenomen / dat agtien duysend Rijksdaeders jaarlyks opbragt : En dat uit kraghte van sekerre clauseule van des overleden Testamente / waer dooz sijn al te groote geschenken wierden herroepen : sijnde de Ministers van Philippus de Derde van gedagten / dat dit wel onder die soozte mogt gerekend worden / en dat'er de boozschreven Patres evenwel geen gebrek om behoefden te lyden : hebbende boven dien / na't seggen van Neumayer / nogh alle jaren bystigh duysend ducaten aan inkomsten.

Gemeenlyk sijn'er in het Convent van het Escuriael drie honderd van dit slag van menschen. Sy leven by na als de Chartroisen ; bidden veel / en spyken weinigh / en moeten gedurigh ycken en studeeren : selfs en mogen'er geen Vrouwen in haar Kerk komen ; 't welk sommige misschien meer verbeeld / als al het andere. Ze sijn van de orde van den H. Hieronymus / en worden Hieronimiten genaemd : een orde die in Frankryk niet bekend / en in Italien vernietigd is / om dat het een Hieronimiter Monnik was / die op het leven van den Heiligen Carolus Borromeus toeliede : hebbende op den selven geschoten / dat de kogels dooz alle sijn Priesterylike gewaden waren doozgedrongen / sonder dat hy noghtans daer dooz beseerd wierd. Des niet tegenstaande is de boozschreven Orde hier in een seer groote agh-tinge.

Om dan wat nader tot dit Koninghlyk Gestigt te komen / soo moet men booz af in 't algemeen daer van seggen / dat het selve een groot vierkant gebouw is / hebbende op ieder syde drie honderd en taghtigh goede schreden. Van de eene syde van dat vierkant is een lange betimmerde plaats / daer de gebouwen tot den ingang nodigh / dwars staen / en daer dooz als een Klooster verbeelden / waer op den Heiligen Laurentius / Patron van dit Klooster / gebaden is. Dooz de rest woord het gansche vierkant in het midden verdeeld / en eene van dese verdeelingen woord aan ieder syde / in vier kleinder vierkanten verdeeld / welke dan soo veel Kloosters sijn / op de Doctische wyse getimmerd. Die een van deselve gesien heeft / heeftse alle gesien / soo ebenmatigh staense op makender. Het ander gedeelte van dit vierkant / woord slechts in twee'n verbeeld / en maakt twee andere groote gebouwen / waer van het eene het Quartier des Koninghs is / en het ander een Collegie / in het welke veele kostgangers sijn / die een jaarlyks tractement van den Koningh hebben / alleen maar om sich in de Studien te oefenen.

Men gaet'er na toe uit het boozverhaelde Doop Escuriael / op waertig

138 Nieuwe Historische Reisbeschrijvinge van waertſ na des Koninghs Paerdestal / die niet veel bysonders is ; want het Doop / gelyk wy seiden / leid wat lager als het Klooster. Daar na komt men in een lange Laen / die bergwaertſ op gaat / en aan beide syden met Lindeboomen beplant is / hebbende sesten honderd en dertigh schreden in de lenghte. Aan de eene syde van de selve staet een hooge steen / en op deselve een steenen kruis / met den Hooster van S. Laurentius. Verbolgens na het Klooster opwaertſ gaende / soo siet men tegen ober het selve twee schoone gzoote huisen ; het eene vooz de Scholieren / en het ander om de Domestijken van den Koningh / wanneer hy daar is / te herbergen. By den ingangh van het Klooster / aan de syde na het Westen / staan drie heerlyke poozten / waar onder de middelste als de Hoofdpoozt / van gehouten steenen (de handvatſels / spijkers / en nagels alle verguld sijnde) met schoone Marmere Colommen voozsien is : staende dese Colommen op makander / en boven op deselve regt in het midden het Beeld van den Heiligen Laurentius / met sijn Hooster. Nogh siet men in dit Doortaal de Wapenen van den Koningh van Spanjen in een Donnersteen gesneden / die uit Arabien gebragt is / en sestig duisend Rijksdaalders van graveren heeft gekost. Aan de hoeken van het Doozhof sijn vier Tooznen / en by den ingangh van de Kerk twee andere. Boven de deur van de Kerk staan ses Marmere Beelden / ieder van aghtien voeten hoogh / met gouden Kroonen en Scepters / de Koningen van Israeel verbeeldende. By den ingangh siet men aan de eene zyde desselſs sichtiginge / en intwpinge / op een swarte ronde Toetssteen / met goude letteren aldus gehouten :

PHILIPPUS II. OMNIUM HISPANIÆ REGNORUM, UTRIUSQUE SICILIÆ, ET HIEROSOLYMÆ REX, HUIUS TEMPLI PRIMUM DEDICAVIT LAPIDEM D. BERNHARDO SACRO DIE, ANNO 1563. RES DIVINA FIERI IN EO COEPTA PRID. FEST. D. LAURENTII, ANNO 1586.

Dat is:

PHILIPPUS DE TWEDE, KONINGH VAN ALLE DE KONINGRYKEN VAN SPANJEN, VAN BEIDE DE SICILIEN, EN VAN JERUSALEM, HEEFT DEN EERSTEN STEEN VAN DESEN TEMPEL TOEGEEYGENDE, OP DEN DAGH VAN DEN HEYLIGEN BERNHARDUS, IN HET JAAR 1563. EN IS DEN EERSTEN GODSDIENST DAAR IN BEGONNEN, 'S DAAGS VOOR SINT LAURENTIUS, IN HET JAAR 1586.

Aan de andere zyde staat.

PHILIPPUS II OMNIUM HISPANIÆ REGNORUM, UTRIVSQUE SICILIÆ, ET HIEROSOLYMÆ REX, CAMILLIACI, ET ALEXANDRIÆ PATRIARCHÆ, NUNCII APOSTOLICI MINISTERIO, HANC BASILICAM S. CHRISMATE CONSECRANDAM, PIE AC DEVOTE CURAVIT, 30. AUGUSTI, ANNO 1593.

Dat is:

PHILIPPUS DE TWEEDDE, KONING VAN ALLE DE KONINGHRYKEN VAN SPANJEN, VAN BEIDE DE SICILIEN, EN VAN JERUSALEM, HEEFT DOOR DEN DIENST VAN DEN PATRIARCH VAN CAMILLIAC EN ALEXANDRIEN, NUNCIUS VAN DEN APOSTOLISCHEN STOEL, DESE HOOFDKERKE MET HET HEILIGE OLYSEL, GODVRUGTIGH EN GODSDIENSTIGH DOEN INWYEN, DEN 30. VAN OEGSTMAAND, IN HET JARR 1593.

De tralien booz dese kerk sijn van koper / en nebens den Altaar staan vier en twintigh silbere kandelaren / elk omtrent twee ellen hoog / als mede verscheide groote silbere staande Lampen. Se heeft behalven dese nogh drie bpsondere Altaren / met seer schoone figuren. Het gehemelte van de kerk is op het kostelijste verguld / en de vloer van swarte en witte Marmer. Het boozschreeben hooge Altaar staat gansch by / soo dat men rondom het selve gaan kan / maar niemant is beboegd het selve aan te raken / soo Heiligh word die plaats gehouden. Het is van de deftigste byzine Marmer / met vergulde Beelden: En de Trappen / waar langhs men opgaat / sijn van deselbe stoffe / en soo glat en glinsterende / als of men opps gingh. Maar het bovenste gedeelte van den Altaar is van loutere Porphyzsteen. Nebens den Altaar staan twee deuren van Indiaans hout / 't welk soo kostelijc als goud geaght word. Aghter het Altaar aen de wand / staat een vierkante Porphyzsteen / waar in men als in een Spiegel / de gansche kerk kan oversien. Nogh staan op de syden van het Altaar ses andere Deuren / mede van Indiaans hout / en Kristallijne schyben. Tegen ober het selve aan de eene syde is de begravens van Keeser Karel de Vijfde / en desselvs Huisvrouw Elisabeth / &c. seer kostelijc gewerckt / met dit opschrift:

CAROLO V. ROM. IMPERATORI AUGUSTO, HORUM REGNORUM, UTRIVSQUE SICILIÆ, ET HIEROSOLYMÆ REGI, ARCHIDUCI AUSTRIÆ, OPTIMO PARENTI, PHILIPPUS FILIUS POSUIT. JACENT SIMUL ELISABETHA UXOR, ET MARIA FILIA IMPERATORIS, ELEONORA, ET MARIA SORORES, ILLA FRANCIÆ, HÆC UNGARIÆ REGINA.

Dat is :

VOOR KAREL DE VYFDE , ROOMS KEISER , ALTYD VERMEER. DERAAR DES RYKS, KONINGH VAN DESE KONINGRYKEN , VAN BEIDE DE SICILIEN, EN VAN JERUSALEM, AARTSHERTOGH VAN OOSTENRYK, SYN ALLERWAARDSTE VADER, HEEFT PHILIPPUS DE TWEEDE DIT OPGEREGT. HIER LEGGEN OOK TE SAMEN SYN HUISVROUW ELISABETH, EN SYN DOGTER MARIA, BENEFENS SYN SUSTERS, ELEONORA EN MARIA, DE EENE KONING. INNE VAN VRANKRYK, EN DE ANDER VAN ONGARYEN.

Op de andere zyde staat Philippus de Tweede / op deselve wyse als Karel de Vijfde / noghtans met dit onderscheid / dat Karel de rye begind / en dat Philippus / als voor een waardiger / de plaats schijnd open te laten / ingevolge van dit opschrift :

HIC LOCUS DIGNIORI INTER POSTEROS ILLI, QUI ULTRO ABSTINUIT VIRTUTIS CAUSA, &c.

Dat is :

DESE PLAATS BLYFT VOOR EEN WAARDIGER ONDER DE NAKOMELINGEN OPEN, DIE UIT LIEFDE TOT DE DEUGD HET QUAAD VAN SELFS HEEFT NAGELATEN.

In het midden leid de boorszjebben Philippus de Tweede / met dit opschrift :

D. O. M.

PHILIPPUS II. OMNIUM HISPANIÆ REGNORUM, UTRIUSQUE SICILIÆ, ET HIEROSOLYMÆ REX CATHOLICUS, ARCHIDUX AUSTRIÆ, &c. IN HAC SACRA ÆDE, QUAM A FUNDAMENTO EXSTRUXIT, SIBI VIVENS POSUIT, QUIESCUNT SIMUL ANNA, ELISABETHA, ET MARIA UXORES, CUM CAROLO PRINCIPE, FILIO PRIMOGENITO.

Dat is :

TER EEREN VAN DEN ALDERHOOGSTEN GOD.

PHILIPPUS DE TWEEDE, CATHOLYK KONING VAN ALLE DE KONINGRYKEN VAN SPANJEN, VAN BEYDE DE SICILIEN, EN VAN JERUSALEM, AARTSHERTOGH VAN

SPANJEN EN PORTUGAAL. 141
 VAN OOSTENRYK, &c. HEEFT BY SYN LEVEN SIGH
 SELVEN DESE BEGRAAFPLAATS OPGEREGHT, OOK
 RUSTEN HIER TE SAMEN, ANNA, ELISABETH, EN
 MARIA, SYNE HUISVROUWEN, BENEFFENS PRINS
 KAREL, SYN EERSTGEBOREN SOON.

In de Kerk sijn vier Ouzelen / die ober al tegen malkander overstaan.
 De Stoelen van het Choor sijn van een seer schoone en seldsaam huijn
 hout / dat uit Indiën komt / en alle wonderlijk wel bewerkt. De
 Lessenaar / waar op het Gesangboek leyt / is van geel koper / we-
 gende veertien honderd ponden ; en een van de Gesangboeken / op
 groot Kopaal papier geschreven / met koper beslagen / en op de snee
 berguld / sou vier honderd kroonen gekost hebben. Daar by hanght
 mede een seer schoone en groote silbere Lamp. Dooz het Choor staen twee
 Tafelen / waar op alle de Heiligdommen / die in dese Kerk bewaard
 worden / aangeteekend staan. Waar van ik u niet anders seggen sal /
 als dat een eenige Reliquie kasse ; want daar sijn'er vier in de vier
 Hoofd-kapellen van de Kerk ; na 't oordeel van de Aleshebbers van
 die Heiligdommen / den Schat van S. Marcus tot Venetien verte te
 boven gaat. Van de andere sijde van het Choor / is een schoone Bron /
 en aan de muur staan sommige Marmersteen gietbaten / waar
 in de Monniken / eerse tot den Altaar gaan / sich wasschen. In het
 selve hangen de afbeeldingen van Karel de Vijfde / Philippus de Twee-
 de / en Philippus de Derde / beneffens de gansche Genealogie / of Ge-
 slagtergister / van het Huis van Oostenrijk. Ook is daar binnen een
 cierlijk berguld Altaar / hebbende byf honderd ducaten gekost. Nog
 sijn'er verscheiden kisten van Indisch-hout / waar in de Kerkelyke
 vertierfelen bewaard worden. Uit de Sacristie komt men in een ver-
 trek / dat ook een Altaar heest / en op het selve silbere Kandelaars /
 beneffens een silberen kruis dat berguld is. In het selve vertrek staet een
 kist / in welke twee vooztreffelyke Drinkkoppes leggen ; de eene uit een
 ganschen Sappyr / met Peerlen en Edelgesteenten verset / hebbende
 in het midden een seer groote schoone Rubijn ; de andere van gesmolten
 werk / mede met Edelgesteenten verset / en so men segt / dooz de eigen hand
 van Keiser Maximiliaan gemaakt : hier in dyaagt men het Sacrament
 in den ommegangh. Ook is'er een gesoudeerd gouden kruis / in het
 welke de schoonste en grootste Peerlen van de wereld verset sijn / on-
 der anderen vier / die soo groot sijn als een nootemuschaat ; mitsga-
 ders andere Gesteenten / als Sappyr / Rubijnen / Turkoisen / Dia-
 manten / alles op het heerlykste / en een onwaardeerlyken schat waar-
 digh. Nogh word daar een Boek vertoond / 't welk op vier duysend
 ducaten geestimeerd word ; en waar in het leven Chzisti / dooz een van
 de Oudens Monniken is geschilderd / met de daar toe behoorende Psal-
 men en Responsorien / by een ander Monik met eigenerhand geschre-
 ven. Daar beneffens worden'er nog andere heerlyke saken getoond /

142 **Nieuwe Historische Reisbeschrijvinge van**
ook deſtige geestelijke kleederen / als by voorbeeld die gene / die by den
Lijk-dienst van Karel de Vijfde gebruikt ſijn / en op vyftigh duifend
kroonen geestmeert worden. Hier na volgen die gene / die in deſelbe
gelegenheid by Philippus de Tweede gebruikt wierden / geſchat op
byſtien duifend Ducaten. Beneffens deſe ſiet men'er nogh andere /
die met lautere Perlen geboorduurd ſijn / en de voorgaande in waardge
en ſchoonheid obvertreffen. Daar ſijn in de veertigh Nutaten / die da-
gelyks met verſcheide vercierſels worden opgetoid ; alle met Perlen
en Edelgeſteenten op het heerlykſte uitgeruſt. Het Officium, of den
Dienst van den Heiligen Laurentius / is op ſulver Goud laken geboz-
duurd / en een van de ſchoonſte Werken die in het Klooster te ſien ſijn.
De Kiſten daar toe ſijn van Eberen / Indiaans / Ebben / en andre
hout / dat ſeer koſtelyk geſtimeert word. Boven de eene deur van
de Capittel-kamer ſtaat het Beeld van onſen Saligmaker / en daer by
dit volgende te lezen :

Hic lapis offenſus ferietque feretque ruinam ;
Hic & in offenſus Petra ſalutis erit.

Dat is :

Die deſen Hoekſteen hoond , 'diens val is vaſt bereid ;
Maar die hem eerd , die vind in hem ſijn Saligheid.

Op de andere zyde ſtaat de Maagd Maria / met deſe verſen.

Ham hanc mirandam tibi protulit unio gemmam,
Auctori chara eſt Utraque Petra Deo.

't Welk ten naaſten by dit volgende ſeggen wil :

Een Parel baard een Steen van gadelooſe faam ;
En beide ſijnſe God ten hooghſten aangenaam.

Hier tegen over ſiet men het Beeld van den Bouwmeester en Beeld-
houwer / Jacob Dyenſe / anderszins genaamt Jacobus de Trezzo /
ſynde die gene die dit Klooster gebouwt heeft / en daar by deſe wooz-
den :

JESU CHRISTO DIVINI TEMPLI LAPIDI PRÆSTAN-
TISSIMO.

Dat is :

TER EEREN VAN JESUS CHRISTUS, DEN ALLER-
VOOTREFFELYKSTEN STEEN DES GODDELYKEN
TEMPELS. Op

Op de andere zyde is het Werld van een ander Konstenaar, Abraham genaamt / (misschien dat dit den Italiaanschcn Bouwmeester, Bramante / die de teekeninge van dit heerlyke werk gemaakt heeft / verbeeld den wil) als mede dat van onsen Salighmaker / soo als hy in de wiegh lept en slaapt / met dese woorzen :

COR MEUM VIGILAT.

Of

MYN HERTE WAAKT.

Wat de Kruisgangh belanght / deselve is een van de booznaamste stukken van het Klooster / synde daar in rondom heenen de gebeurtenissen van onsen Salighmaker / en sijn waarde Moeder op het heerlykste geschilderd. In het midden is een Hof / en een schoone Waterkonst / met Marmersteenen pypen / uitwendigh met Beelden / en van binnen met een Lecuw. Hier na komt men op een trap / daar twee te gelijk op gaan kunnen / sonder dat den eenen den anderen sien kan. Van daar komt men in de Boek-kamer / wiens Deur / op het cierlykste sijnde ingelegd / derwaards uit Duitsland gebragt is. De Bloer is van Marmersteen / en het gewelf van allerhande kostelyke Schilderpen / die met de Boeken die beneden staan / aan alle kanten corresponderen. De Repositoria, of Bozden waar op de Boeken staan / sijn van kostelyk Indiaans-hout gemaakt / en alle de Boeken welker getal op honderd duysend begroot word / uytnemende wel geconditioneert / en op snee verguld. Daar sijn bys ryen boven malkander / ieder van honderd schzedden langh. Daar binnen staan Karel de Vijfde / Philippus de Tweede / Derde / en Vierde / alle na 't leven afgemaelt / als mede eenige Globen / onder welke cene seer konstigh is / waar in de Hemel en Aardkloot boven malkander / mitsgaders de loop der Owaalstarren / aerdig vertoond word. Een Monnik / of wie 't sou mogen wesen / magh daar uit eenigh Boek halen / maar moeten in de Bibliothek studeren. Uit dese komt men in een andere Boek-kamer / waar in niet anders als Manuscripten sijn / die op deselve wijze door ryen en bozden sijn afgedeeld. Insonderheid is hier een / 't welk van den Heiligen Doop handeld / en met de eigen hand van den Oudvader Augustinus sou geschreven sijn. Booznaamlyk is hier ook besieningswaardigh / de Schryftafel van Paus Pius de Vijfde / als mede een destigh gesneden Werk van het oude Jerusalem / soo als het selve ten tyde van onsen Salighmaker geweest is. Voor de rest is dit heele vertrek ober al met de fage afbeeldingen behangen / onder welke de Schilderpe van Don Jan van Oostentijk / levens groote / en na 't leven gedaan / met twee Lantaarnen daar by / door hem in die vermaarde Zeevlagh van den jate 1571. beroberd / geensing van de minste is.

Wan.

144 Nieuwe Historische Reisbeschrijvinge van

Wanneer men nederwaarts in het Refectorium gaat / siet men een Schilderpe van den jongsten dag en het laatste oordeel / in welke Karel de Vijfde / en Philippus de Tweede / van de Engelen in den Hemel worden gezagen: welverstaande in effigie; want wat'er van de rest sou mogen wesen / daer vooz kon immers de Schilder soo weinigh als een ander Zooge sijn. Nogh sijn'er by dit Klooster verscheide bermakelijke wandelingen tot de Bloem en Kruthoven / en Waterkonst; schoone Dyvers / en Kelders; een Gasthuis en een Apothek / die beide op het heerlijcke voozsien sijn. Maar het vooznaamste dat Philippus de Tweede daar in wilde oppronken / en boven alles doen uitmunten / was de Kerk en de Boekkamer / houdende by dese plaats vooz een vertrek van affonderinge en gebeden / gelijk by dan ook eindelyk daar in overleden is.

Philippus de Vierde heeft dit heerlijcke gebouw nogh vermeerderd met een Kapelle / dienende tot een Begzaafplaats der Koningen en Koninginnen van Spanjen / en die van wegen sijn gedaante / en de ober een konste diese met sekere Kerk tot Rome heeft / het Pantheon genaamt word. Se is gemaakt onder het groote Nutaar vande Kerk / geheel van Marmer / Jaspis / en Porphyresten / hebbende bysen dertigh boeten in den Diameter / en acht en dertigh in de hoogte. Ses en twintigh seer prachtige gzaaven sijn in de muren van dese Kapelle uit enkel swart Marmer gemetseld / en men gaat derwaarts aflangs een trap van Jaspis. Men soude sich verbeelden / dat men na een van die betoverde Paleisen gingh / waar van de Romans / en de Boeken der Solende Ridders gewaagen / soo overheerlyk is alles wat hier gesien word. Insonderheid sijn den Tabernakel / de Bouwkonst aan de Casel des Nutaars / de Crappen langs welke men tot het selve opklint / en de Ciborie uit een enkele Agaaststeen gemaakt / ten hoogsten te verwonderen. Als'er een Lijk van de Koninghlyke Familie gebragt word / om te begraven / soo verschynd de Prioos van het Klooster / aan het hoof van alle de Monniken / en vzaaght aan die gene / die de directie van dese Lijkstatie heeft / van wie het lichaam is / 't welk by begraven wil? Die dan tot antwoord geeft / dat het het lichaam van desen of geenen Koning of Koninginne is / by voozbeeld van Philippus de Derde / of Berde / hem toonende met een de Koninghlyke ozdye / om het selve in de Begzaafplaats der Koninghlyke Familie te plaatsen. Maar boven ozdye / en boven alles / en niet tegenstaande / dat de naam van den overleden wel duidelyk in die ozdye staat uitgedrukt / soo moet den voozschreben Bestierder van de begravenis nogh met solemneln eede bevestigen / dat dit het selve lichaam is / waar van in de gemelte ozdye gesproken word.

Ter wy van Madrid / en de plaatsen omtrent het selve / scheiden / soo sullen wy nogh sommige bysonderheden ten opsigt van de eerstgenoemde plaats aanmerken. In het Paleis des Koninghs sijn verscheide Spyskamers / waar uit men dagelyks sekere pprobisic halen kan / ge-

ragt sijnde na de hoedanigheid der persoonen / die deselbe requireren. Men deeld'er uit Bleeſch / Gebogelte / Wildbzaad / Viſch / Chocolate / Druyten / Ws / Houtſkoolen / Kaarſen / Olie / Brood / met een woozd / alles wat tot onderhoud van het leven nodig is. Ook hebben de Gefanten en Spooten van Spanjen van gelijken haar Spijſkamers / en ſekere perſoonen aan haar huizen / die alles wat hier boren gemeld is / verkoopen / ſonder eenigen impoſt daar van te betalen ; het welke haar dan een groote ſomme gelds opbrenght / om dat de Siegten van diergelijke in te voeren ſeer ſwaar ſijn.

Niemand als de Ambaſſadeurs en Dyeembelingen mogen een groot gebolgh van Pagies en Lakken hebben / om dat het dooz de Pragmatica, ſynde een Wet die tegens de praght en oberdaad gemaakt is / verboden is / meer dan twee Lakken by ſich op ſtraat te houden : en dus geben sy ſomtijds de koſt aan vier of vyf honderd menſchen / om maar van twee of drie verſeld te ſijn.

Al Ed. en moet ſich niet verwonderen / dat ik ſoo grooten getal van dienſtboden noeme ; het is / gelyk ik ſegge / een conſtante waarheid / en ik gebe'er de navolgende redenen van. De eerſte is / dat de Spanjaarden haar dienſtboden / ſoo wel booz der ſelven voedsel als loon / maar twee Realen 's daaghſ geben / welke niet meer dan ſeven ſtupers en een half / Frans geld / uitmaken. Ik ſegge met boozdacht / dat de Spanjaarden niet meer als ſoo veel geben / want de Dyeembelingen betalen net eens ſoo veel / ſynde vier Realen / of byſtien van gemelte ſuiverſ / dagelykſ. Haar Edeluiden gebene ter maand niet meer als byſtien Rijksdaalders / waar booz ſe / eben eens als de boozgaande / ſich ſelfs moeten boeden / en boben dien des winters in Fulp / en des ſomers in Caſſetaas gekleed ſijn. Het loon en koſtgeld ſoo gering ſynde / ſoo eetene ook niet anders / als Look / Wijn / Erwtren / Boonen / en diergelijke ſigte ſpijſen / en dat nog nauwelijks half ſoo veel als noodigh is. Hier van daan is het / dat dit ſlagh van luiden / de beſte van haar allen niet uitgeſonderd / doozgaans verſindender als wolven / en dieſagtiger als ravens ſijn / tot ſoo verre dat / ter wijlſe de ſchootelen op de Caſel dragen / ſy de helfte van 't geen'er in is / opſchokken / en van wegen de koortheid des tijds / de bokken ſoo heet en gulſich inſlikken / dat'er de ingewanden van verſchoeid / en al haar tanden van bedooven worden. Behalven dat men hier moet aanmerken / dat de Spanjaarden niet eens ſoo matigh ſijn / alſe van ſommige wel beſchreven worden / wanneerſe op de beurs van andere teeren mogen. Ja men heeft'er bywipen ſommige van den eerſten rangh geſien / die by diergelijke gelegentheden / de minſte van hare dienaren niet hebben toe gegeven ; ſoo byk en uitgehongerd waren ſe by ſich ſelven ; ſoo gulſich en verſindende opeen ander. Dogh dit moet allern maar van de Spijſen verſtaan worden / want omtrent den Drank / inſonderheid ten opſichte van den Wijn / ſijne ſoo matigh en onthoudende / dat de Vrouwen die noit gebzuiken / en de Mannen ſeer ſelden / maar noit toe

Groot getal van dienſtboden tot Madria.

overdaad; inboegen dat'er in het stuk van den dzank nergens matiger luiden / dan in Spanjen sijn. Ook hebben sy soo groot een afsteker van de gene die sich hier in te buiten gaan / dat de Werten van haar Land mede bzingen; dat iemand die men kan bewijzen / maar eens dzonken geweest te sijn / booz geen getuige in eenigh geval / of regtgeding / verstreken magh: wordende ter contrarie een soodanige van de Regters met schande weggesonden / na dat sy hem een vzaeverzinnende gegeven hebben. En by aldien het quam te gebeuren / dat den een den anderen booz een Boracho, of Dzonkaard / had uitgescholden / soo sou soodanigen belediginge met de dood van den beleediger / door den beleedigen / of iemand van de sijne / gewroken worden.

De tweede reden waarom de Spanjaarden soo grooten getal van Diensthouden hebben / is / datse die van haar overleden ouders eben soo wel als de hare aanhouden / en in haar eigen dienst en familie overnemen. Ten exempel / een groot Heer komt te sterben / die honderd Diensthouden heeft gehad / soo sal sijn Zoon en Erfgenaam die alle aanhouden / sonder daarom een eenig van die hy in sijn eigen dienst heeft gehad / af te schaffen / alwaer 't dat hy'er niet minder had als sijn Vader: waar door dan het boozschyben getal eenslaaghs en sonder tegen spreken verdubbeld word. Van gelijken indien een moeder sterft / soogaat alle het vzhouwvolk in dienst van de Dogter / of Schoondogter / over en dat strekt sich uit tot in het derde en vierde Lid / want sy deselve noit afsdanken. Dese settense in de buurhuisen / haar gebende haar gewoonlyke Ration / of kostgeld / gelijk wy reeds hebben aangemerkt: en deselve komen sich van tyd tot tyd aan haar Heeren vertroonen / meer om te doen blyken datse noch in 't leven sijn / als om deselve eenige dienst te doen. De Hertoginne van Ostina had in den jare 1679. dziehonderd diergelijke opzichters en dienstmaaghden / en ontschuldigde sich noch over soo geringen getal / seggende / datse niet lang geleden nog over de vyf honderd van de selve had gehad. Men rekene die getal van diensthouden by die gene die de mannen in haren dienst hebben / en men oordeele of soodanigen Familie niet een gansch Regiment van dese twee soorten kan uitleveren. Indien nu particuliere luiden van vermogen soo grooten getal van diensthouden aanhouden / soo behoorde den Koningh / die deselve gewoonte onderhoud / oneindigh meer te hebben; het welke hem ook tot soo veel te grooter lasten strekt / en sijne Staats saken niet weinig belemmerd. Ja men versterkt / dat hy alleen binnen Madrid / aan meer als tien duysend menschen kostgeld geeft / volgens de uitcerkeninge der Rations / die hy gewoon is daar ter plaetse te betalen.

Chang moet ik u noch iets van den toestel deser Lakkeien seggen. Men siet'er die over de vyftigh jaren oud sijn / en selden jonger dan van dertig. Doorgaans sijnse onaangenaam / geel van verwe / en ongedaan van wesen. De haiten worden haar boven op het hoofd afgesneden / en sy houden'er niet anders als een langagtige kring van om het hoofd / die noch seer selden wel en ter degen gekemd is: hier van daan is het / dat haar deselve gemeenlyk als verkeningsbozstels staan.

Sp dragen groote en lange degens in draaghbanden / en een mantel daar over heenen. Alle sijnse in het blauw / of groen gekleed / en dikwils sijn haar mantels van groen laken / met blauw doosfieden Fulp geboederd. De moutwen dragense van Fulp / Damast / of Satijn. Dit alles schijnd seer schoone klederen te moeten maken / en onder tuffen is het eene en het andere seer we ialligh / benemende het quaat gelaat dat sp hebben / alle de eere van de Leberpe diese dragen. De rabatten dragense / sonder kragen aan haar wambaisen te hebben / t welk een belachelijke uitwerkinge doet. Op haar klederen hebbense geen galonnen / nog omgeslikte knoopgaten / als sijnde deselve sonder eenigh boordfel.

De Edeluiden en de Pagies sijn altijd in een tweede Carosse / en de eerste altoos in het swart gekleed / en sulks door alle de getijden van het jaar. Des winters dragen sp Fulpe klederen / met lange Lakense mantels / die op de aarde sloopen / wanneer sp in den routw sijn. Sp en hebben geen degens soo lange als sp Pagies sijn / maar het grootse gedeelte der selven heeft een poigniaard onder haar best bezorgen. Des somers sijn haar klederen van Damast / of Taffetas / en haar Mantels sijn van swarte wolke stoffe / maar die seer licht is.

Sp na op alle hoeken van de straten tot Madzid / siet men Gaarkeukens / bestaande in groote keetels / die op treeften hooeken. Hier koopt en verkoopt men allerhande ondeugend goed / als Boonen / Look / Ajuin / en een weinig Blesznat / in het welke sp haar brood slippen. De Edeluiden en Staatjuffrouwen / die in groote huisen dicnen / gaan daar soo wel als het slechtste Janhagel / om dat in alle soodanige huisen / gelijk wy elders gesegt hebben / geen ander spijs bereid / noch ook geen ander tafel gedekt word / als voor de Man / de Vrouw / en voor de Kinderen. Egter scheppen de groote Heeren / en andere luden van aansien / soo groot behagen in dese maniere van leven tot Madzid / en in de vermakelijheden / en den stand van dese plaats / datse geen andere inde wereld daar voor souden verkiesen / ja datse die by den Hemel en by het Paradijs vergelijken : aghkende sich / en de hare volkomen gelukkig / wanneerse Madzid in het tegenwoordige / en den Hemel in het toekomende leven / tot een woonplaats hebben. En dit is ook de ware reden / waarom soo weinige Grootten eenige Land of Lusthuisen buiten dese plaats bouwen ; maat sich in tegendeel van alle kanten na de tegenwoordige plaats / als na het Centrum van haar wellustigheden / begeben ; tot soo verre dat om die eigenste reden / de omleggende Landerven van dese Stad / welke verbuld moesten sijn met prachtige gebouwen / en heroverende Lusthoven / niet anders als soo veel kleine Woestynen schijnen te sijn.

Vergunt my dat ik dit met een eenigh exempel op heldere. Secker Advocaat / bedaaghd van oordeel / en niet minder bequaam in sijn beroep / op sijn uitterste leggende / liet al sijn kinderen by hem voor sijn

Gaarkeukens op de straten tot Madrid.

Spanjaarden stellen Madrid neffens deaHemel bed

148 Nieuwe Historische Reisbeschrijvinge van
bed komen / en haar alvorens de Spaanse Gvabiteit / of Staatig-
heid gecommandeerd / en daar na sijn vaderlijken zegen gegeven
hebbende / nam met de volgende woorzen sijn afscheid van deselve :
Mijn allerwaardste Kinderen, seyde hy / wat grooter goed kan ik u meer
wenschen, ofte nalaten, als dat gy u leven tot Madrid mooght versly-
ten, en dat aardsche Paradijs noit en verlaten, dan maar alleen om in
den Hemel in te gaan.

Tugthuis,
en Hoeren
quartier
tot Ma-
drid.

Tot Madrid sijn soo wel als op andere plaatsen Tugthuizen / om
de vrouwtjes van de ligte bende op te sluiten / eben eens als tot Parijs
de Magdelonnettes: Hoewelse tot Madrid met grooter strengigheid ge-
handeld worden / gaande niet een dagh booz by / op welke mensche niet
verscheidemalen geeseld. Ten einde van sekeren tijd worden sy daar
weer uitgelaten / dog erger als sy daar in gekomen sijn: want 't geem
men haar doet syden verbeter haer in geenem deele.

Dit slag van volk woond by na al met malkander in seker gedeelte
vande Stad / in het welke noit eerlyke vrouwen komen; en so het by gebal-
geburde / dat 'er eenige dooz gingen / soo loopen dese haar agter na / sou-
wense uit / schelden / en bespottense / en indien het gebeurd dat die Ca-
naille de sterkste sijn / soo mishandelen syse op het aller onbaarmher-
tigste / niet anders of het haar gestwooren byandinnen waren. Dog
dese sijn het niet alleen / die diergelijke tractamenten te verwachten
hebben / want indien het gebeurd / dat selfs eenige Cavallers daar dooz
komen / soo loopense gebaar / van aan suikken gescheurd te worden.
De eene trekt hem by den arm / de ander by het been / een derde by
het hoofd / en soo bervolgens / en soo hy sich daar ober moeselij toond /
ballen sy alle teffens en te gelijck op hem aan / besteelen hem soo sy
best kunnen / en nemen hem ook selfs syne kleederen. Seker Pa-
gle / van het gebuik deser rampsaligen niet wetende / gingh ter goeder-
trouwe dooz haar quartier / maar soo ras en was hy onder haar bereik
niet gekomen / of sy plunderden en schudden hem uit / eben eens als
Straatschenders / in een Bosch of Wildernisse soude doen kunnen. Maar
het ergste van allen is / dat men het daar by moet laten / en daar ober
nog wraak / nog justitie nemen kan / dooz dien men niet en weet / welke
van haar allen aan te spreken / of in wat kotten dat se sijn te binden.

Weinigh
Vreemde-
lingen tot
Madrid.

Maar hoe seer de Spanjaarden sich ook behagen / soo en is 'er dogh
geen plaats in de wereld daar de Dremdelingen minder komen / als
tot Madrid / ook hebben sy daar reden toe / want indien sy niemand
daar vinden / die haar een verblijfsplaats weet te beschikken / ten huise
van bysondere luiden / soo loopense gebaar van seer qualijk gehuisvest
te sijn; want behalven dat de Spanjaarden van natuuren seer gereeti-
ceert sijn / en sich niet licht aan uitheemse Natien mee deelen / maar
sig in tegendeel ten opsigt van deselve recatados houden / soo synse nog
beel min gerret om iemand in haar huis te nemen / of een vrettek in
het selve / aan te bieden / en dat ter oorzak van haar Vrouwen / van
welke sy jaloeser / als eenige Natie in de wereld / sijn. Ik ken 'er niet
meer.